

Tema broja: ZAŠTITA SVEDOKA

ZAŠTITA SVEDOKA U KRIVIČNOM POSTUPKU

U FUNKCIJI EFIKASNOG PRAVOSUĐA

Siniša Važić *predsednik Okružnog suda Beogradu i Veća za ratne zločine*

U velikom broju slučajeva iskaz svedoka je glavni dokaz kojim sud faktički raspolaže

Članom 96 stav 1 ZKP-a predviđeno je da se kao svedoci pozivaju lica "za koje je verovatno da će moći da daju obaveštenje o krivičnom delu i učiniocima i o drugim važnim okolnostima".

To drugim rečima znači da sva lica osim okrivljenog mogu biti svedoci ako im je nešto poznato o činjenicama koje se utvrđuju u krivičnom postupku i ako ih ZKP izričito ne isključuje od svedočenja. Iskaz svedoka ima veliko značenje u praksi krivičnog postupka. Značaj takvog dokaza ne temelji se na unapred i nekritički zasnovanom poverenju organa krivičnog postupka koje on gaji prema toj vrsti dokaza u većoj meri nego li prema nekom drugom dokazu, već na tome da je u velikom broju slučajeva iskaz svedoka glavni dokaz kojim sud faktički raspolaže.

Svedok je uistinu najčešće ali i najnesigurnije dokazno sredstvo, jer u ocenu njegovog iskaza treba uključiti razne kriterijume i imati u vidu različite okolnosti važne za donošenje konačnog zaključka o validnosti nečijeg iskaza. Pitanja koja se danas postavljaju bilo u teoretskim raspravama, bilo kroz konkretne sudske odluke, odnose se i na pitanje ljudske sposobnosti za svedočenje kao i probleme u vezi sa tim. Problemi koji se tu uočavaju su: greške koje se svedoci čine u promatranju, greške u sećanju, slučajevi konfabulacije, menjanja ili dopunjavanja podataka iz sećanja, greške u rasuđivanju odnosno u pogrešnom tumačenju podataka, kao i greške u interpretaciji.

Rizik "gubitka svedoka"

Da bi sudski postupak mogao nesmetano da se odvija, jedna od važnih pretpostavki jeste i mogućnost i pravo lica koje je pozvano kao svedok da nesmetano i bez problema da svoj iskaz, kao i dužnost i obaveza suda i drugih državnih organa da mu to omoguće. Sigurno je da je jedan od najvećih neuspeha organa krivičnog postupka "gubitak svedoka", dakle onih svedoka koji su hteli da svedoče i da tačno i istinito pred sudom kažu ono što su videli i čuli i da ništa od onoga što im jeste poznato ne prečute. Upravo iz tih razloga odredbom člana 109 Zakonika o krivičnom postupku propisano je da je sud dužan da svedoka i oštećenog zaštiti od uvrede, pretnje i svakog drugog napada. Na predlog istražnog sudije ili predsednika sudskog veća, predsednik suda ili javni tužilac može zahtevati da organi unutrašnjih poslova preduzmu posebne mere zaštite oštećenog. Članom 504 p Zakonika o krivičnom postupku – u posebnim odredbama o postupku za krivična dela organizovanog kriminala, propisano je da javni tužilac može odrediti da se određenom licu i članovima uže porodice obezbedi posebna zaštita. Članom 15 m Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa o suzbijanju organizovanog kriminala, propisano je da sud na obrazloženi predlog zainteresovanog lica, može odlučiti o zaštiti ličnih podataka svedoka ili oštećenog. Odredbe o postupku za krivična dela organizovanog kriminala iz glave XXIX a Zakonika o krivičnom postupku se sledstveno odredbi člana 13 Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine primenjuje i na krivična dela ratnih zločina. Članom 11 Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine predviđeno je da se u Okružnom sudu u Beogradu obrazuje i Posebno odeljenje za obavljanje administrativno-tehničkih poslova, poslova vezanih za zaštitu svedoka i oštećenih i obezbeđenje uslova za primenu procesnih odredaba ovog Zakona. U cilju implementacije tog zakona donet je i Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji posebnog odeljenja – Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, gde je u članu 6 Pravilnika navedeno da služba za zaštitu svedoka i oštećenih obavlja poslove pružanja zaštite, sprovodi i organizuje mere i obavlja sve druge poslove vezane za zaštitu ugroženih osoba propisanih zakonom i drugim opštim aktima. Propust da se na jasan, kvalitetan i efikasan način zaštiti svedok koji treba da dođe u sud i u postupku pred sudom da svoj iskaz može za posledicu da ima i da svedok počne da izbegava ili da ne dođe u sud i time sudski postupak u činjeničnom smislu može da bude nedovoljno kompletiran. Sudski praktičari ovu situaciju mogu ponekad da prepoznaju u slučaju kada svedok koji je davao svoj iskaz u istražnom postupku odjednom prestaje da se pojavljuje na glavnom pretresu i samim tim stvori problem u odnosu na dilemu šta učiniti sa tim svedokom odnosno sa njegovim iskazom. Zakonik o krivičnom postupku nudi rešenje u odredbi člana 337 gde propisuje da se zapisnici o iskazima svedoka, sa optuženih ili već osuđenih učesnika u krivičnom delu, mogu po odluci suda pročitati na glavnom pretresu ako su saslušana lica umrla, duševno obolela ili se ne mogu pronaći, ili je njihov dolazak pred sud nemoguć ili znatno otežan zbog starosti, bolesti ili "drugih važnih uzroka" ili ako svedoci bez zakonskih razloga neće da daju iskaz na glavnom pretresu.

Članom 504 j ZKP-a koji se odnosi na dela organizovanog kriminala, predviđeno je da se iskazi i

obaveštenja koja javni tužilac prikuplja u predkrivičnom postupku mogu koristiti kao dokaz u krivičnom postupku, ali se odluke ne mogu zasnivati samo na njima. Ova odredba se naravno može koristiti i u postupcima za krivična dela ratnih zločina. Osim toga, članom 14 Zakona o organizaciji nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, navedeno je da "ako nije moguće obezbediti prisustvo svedoka ili oštećenog na pretresu, njihovo saslušanje može se vršiti putem video-konferencijske veze". Nadalje, navedeno je da se saslušanje svedoka ili oštećenog na ovaj način može obaviti i putem međunarodne krivično-pravne pomoći.

"Slučaj Tadić" - test

Postavlja se pitanje koji kriterijum treba zauzeti i koje okolnosti treba da budu ispunjene da bi se sud opredelio za saslušanje svedoka ili oštećenog putem video-konferencijske veze? Za naš postupak je potpuno prihvatljiv test koga je prihvatilo i sudsko veće MKTJ u "slučaju Tadić" u kojem se traži da video-konferencijska veza mora zadovoljiti sledeće kriterijume:

- a) mora se pokazati da je iskaz svedoka dovoljno značajan da bi bilo nepravedno nastaviti postupak bez tog iskaza,
- b) svedok mora biti sprečen ili imati dobar razlog što nije spreman da dođe pred sud i
- c) optuženi ne sme da trpi štetu u realizaciji svog prava u suočenju sa svedokom.

Korak napred

U ovoj odredbi bitno je prepoznati više činjenica. U prvom redu reč je o izuzetku od pravila, a to je da svedoci moraju da budu fizički prisutni u sudnici i da u sudnici moraju dati svoj iskaz, nakon čega bi strankama u postupku bilo omogućeno da postavljaju pitanja i stavljaju primedbe na iskaz tog svedoka. To je svakako i izuzetak od načela neposrednosti predviđenog u članu 352 ZKP-.a o potrebi da se svi dokazi neposredno izvode na glavnom pretresu. Nadalje, jasno je da je reč o intenciji zakonodavca da se učini korak unapred u osavremenjivanju procesnog prava i u delu koji se tiče tehničkih dostignuća, kao i o potrebi da se postupak dokazivanja relaksira, ubrza i učini efikasnijim uvođenjem ovakvih instrumenata u procesnoj tehnici. Iskaz takvog svedoka, odnosno oštećenog mora da bude važan, a mora biti ispunjen i dodatni uslov da nije moguće obezbediti prisustvo svedoka ili oštećenog na glavnom pretresu. Sud će u skladu sa svojim ovlašćenjem ocenjivati kada je i koji iskaz kojeg svedoka važan.

Na određeni način moguće je da se desi da svedok bude sprečen ili da ima "dobar razlog što nije spreman da dođe pred sud", u slučaju da su svedoku ili njegovoj porodici upućene pretnje ili učinjen kakav drugi napad. Takva okolnost bila bi dovoljan razlog da sud posegne za ovim načinom izvođenja dokaza saslušanjem svedoka.

Treba napomenuti da su i neke buduće zakonodavne aktivnosti u jednom svom delu usmerene ka problemu zaštite svedoka kao i drugih učesnika u krivičnom postupku. Tako, na primer, u predlogu Zakona o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, uređeni su uslovi i postupak za pružanje zaštite i pomoći učiniocima u krivičnom postupku i njima bliskim licima, koji su usled davanja iskaza ili obaveštenja značajnih za dokazivanje u krivičnom postupku, izloženi opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu. Program zaštite se može sprovesti pre, u toku i nakon okončanja krivičnog postupka za sledeća lica: osumnjičenog, okrivljenog, svedoka saradnika, svedoka, oštećenog, veštaka i stručno lice kao i njima bliska lica. Za sprovođenje programa zaštite predviđeno je obrazovanje Komisije za sprovođenje programa zaštite i Jedinice za zaštitu u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova. Komisija donosi odluku o uključenju, produženju, obustavi kao i prestanku programa zaštite. Članovi komisije su sudija Vrhovnog suda Srbije, zamenik Republičkog javnog tužioca i rukovodilac Jedinice za zaštitu. Za sprovođenje programa zaštite nadležna je jedinica za zaštitu.

Treba napomenuti da u okviru Uprave za obezbeđenje Ministarstva unutrašnjih poslova postoji Odeljenje za obezbeđenje ličnosti republičkih organa koje trenutno vrši zaštitu svedoka u postupcima koji su u toku pred posebnim Odeljenjem za suzbijanje organizovanog kriminala Okružnog suda u Beogradu i Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu.

Mere

U okviru programa zaštite primenjuju se sledeće mere: fizička zaštita ličnosti i imovine, promena prebivališta ili premeštanje u drugu zavodsku ustanovu, prikriivanje identiteta i podataka o vlasništvu i promena identiteta. Nacrtom zakona je predviđena i međunarodna saradnja u sprovođenju programa zaštite.

Anonimni svedok

Radna grupa za izradu Zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, takođe je dala svoj predlog u pogledu uređenja položaja zaštićenog svedoka u krivičnom postupku i poseban način saslušanja zaštićenog svedoka. Predloženo je da poseban način saslušanja zaštićenog svedoka obuhvata jedno ili više posebnih mera zaštite: isključenje javnosti sa glavnog pretresa, saslušanje svedoka pod

pseudonimom, prikriivanje izgleda svedoka, svedočenje iz posebne prostorije uz promenu glasa svedoka, korišćenje interne televizije ili video-linka uz mogućnost izobličenja zvuka i slike. Uvode se i mere privremenog ograničenja prava branioca i okrivljenog da se upoznaju sa svim ili nekim podacima o identitetu zaštićenog svedoka, što bi predstavljalo uvođenje instituta anonimnog svedoka u našem krivično-procesnom pravu. Odredbe o zaštićenom svedoku shodno će se primenjivati i na osumnjičenog, okrivljenog, svedoka saradnika, oštećenog, veštaka i stručno lice.

U cilju realizacije i implementacije Zakona o organizaciji nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, pokrenut je postupak za realizaciju projekta osnivanja organizacione jedinice za pružanje pomoći oštećenima – žrtvama i svedocima u krivičnim postupcima pred Okružnim sudom u Beogradu. Osnovna ideja jeste potreba da se stvore uslovi za institucionalizovanje organizacione jedinice Okružnog suda u Beogradu – Veća za ratne zločine, kao i Posebnog odeljenja za organizovani kriminal, kao i krivičnih veća Okružnog suda u Beogradu koja postupaju u predmetima sa optuženima za teška krivična dela (teški krvni i seksualni delikti, terorizam, teški oblici korupcije) za rad sa žrtvama i oštećenima kao i svedocima u ovim krivičnim predmetima. Cilj projekta je da žrtve odnosno svedoci dobiju potrebnu materijalnu, psihološku, socijalnu, pravnu kao i druge vrste neophodne pomoći i da se ovi učesnici u postupku upoznaju sa organizacijom veća – odeljenja, sa tokom krivičnog postupka, sa pravima i obavezama koja im pripadaju, a sve u funkciji postizanja veće efikasnosti u radu pravosuđa i promovisanju rada pravosudnih organa i podizanju njihovih kapaciteta u krivičnim postupcima koji su od posebnog interesa za jačanje pravosudne funkcije u našem društvu.

Možda bi na kraju trebalo citirati izjavu bivšeg državnog tužioca SAD-a Dženet Rino koja kaže "... zločin je potresno iskustvo ... može da uništi čovekov osećaj sigurnosti i bezbednosti. Od najveće važnosti žrtvama i svedocima zločina jeste način na koji se prema njima ophode zaposleni u krivičnom pravosuđu koji bi trebalo da brinu o njihovoj patnji, da osnaže njihova prava i zaštitu, da im pruže podršku da bi mogli da se iscele i da smatraju da je kriminalac odgovoran za povredu koju je naneo".

Poruka koju nosi ova izjava u potpunosti korespondira sa današnjim trenutkom i potrebama saveremenog krivičnog zakonodavstva kako materijalnog tako i onog procesnog i zasigurno predstavlja jedan od zadataka koje u vremenu koje je ispred nas treba da reši naše pravosuđe.